

למקומות, היכון רוץ: מרוץ סמכויות

הלל אביחי (Ph.D;LL.B)

מדינת ישראל היא מדינה אשר אופייה, עקרונותיה והלכותיה מעוגנים במשפט העברי-הלכתי. לעובדה זו משמעות רבתי בכל הקשור ליחסי פרט-מדינה בכלל ונישואין וגירושין בפרט.

נישואין וגירושין ע"פ ההלכה, הינם כאמור (ועדיין) בבחינת מונופול של בית הדין הרבני, קרי: זוג יהודים המבקש להינשא כדמו"י ולהיות מוכר ככזה, חייב לקבל לנישואין תוקף חוקי-הלכתי הניתן בלעדית על ידי בתי הדין הרבניים (להוציא מי שאינם יהודיים או שנישאו בטקסים אזרחיים וכיוצא באלה).

עם זאת, לתקפותם של הנישואין נלווים נושאים נוספים אשר בעיקרם רלוונטיים כאשר אחד הצדדים או שניהם מבקשים להפסיק את קשר הזוגיות ע"י גירושין. במקרה זה, ישנה ערכאה נוספת אשר בסמכותה לדון בנושאים הקשורים לסיום ההתקשרות בין בני הזוג, ובכלל זה: הסדרי ראייה משמורת, ממון, מזונות ועוד. המושג החשוב לעניינינו הוא "מרוץ סמכויות".

עקרון מרוץ הסמכויות מקורו בסמכות המקבילה הנחלקת בין בתי הדין הרבניים ובין בתי המשפט לענייני משפחה.

הכלל הנקוט הוא, כי אין בסמכותו של צד אחד לדון בנושאים אשר צד ב' מוסמך לדון בהם. לפישוט האמור לעיל: צד שבחר לפתוח בהליכי פירוק שותפות בבית משפט לענייני משפחה, ואגב כך כלל בתביעתו גם תביעות נוספות כגון: חלוקת רכוש, משמורת ומזונות¹, חסם בכך את סמכותו של בית הדין הרבני לדון בנושאים הללו. וכן להיפך: צד שבחר לפתוח בהליכי גירושין בבית הדין הרבני, וכרך בתביעתו לגירושין גם משמורת ורכוש, הרי שבכך נחסמה סמכותו של בית המשפט לענייני משפחה. יודגש, כי ללא קשר למקור הסמכות (בית דין רבני או בית משפט לענייני משפחה), הרי בכל מקרה, טקס הגירושין והענקת תוקף חוקי-הלכתי לגירושין, נמצאים בסמכותם הבלעדית

¹ הערה: בית הדין הרבני לא ידון בתביעת מזונות ילדים, אלא אם כן הדבר נעשה בהסכמת הצדדים (הילכת שרגא). לפיכך, אם בן/בת הזוג בחר/ה לפתוח בהליכי גירושין בבית הדין הרבני, הרי שעניין מזונות ילדים ידון בבית המשפט לענייני משפחה, אלא אם כן הביעו הצדדים את הסכמתם כי העניין ידון בבית הדין הרבני. מנגד, תביעה למזונות ילדים שהוגשה בבית המשפט לענייני משפחה, תידון בבית משפט זה גם ללא הסכמת הצד שכנגד.

של בתי הדין הרבניים. זאת מכורח הסמכות החוקית המעניקה להם ורק להם את מתן הגושפנקא להכיר בנישואין כשרים (כדמו"י) או בגירושין.

על פניו, נראה כי אין בכך פסול. דא-עקא, המציאות מכתובה הנחות יסוד נכונות או נכונות בחלקן, כמו גם לעיתים גם מצבים גרוטסקיים, המוצאים את ביטויים בלהיטות של צד אחד להיות הראשון ולהקדים את בן הזוג בפתיחת הליכי גירושין, מתוך הנחה כי ישנה עדיפות לצד הזריז בהחלטתו היכן לקיים את ההתדיינות המשפטית-הלכתית.

ההנחה הרווחת היא כי עדיף לאשה להקדים ולפתוח בהליכי גירושין בבית משפט לענייני משפחה, ואגב כך לכלול בתביעת הגירושין גם חלוקת רכוש, תביעת משמורת ותביעת מזונות ילדים (תביעת מזונות כאמור נעשית על ידי הילדים אך באמצעות אימם, בהיותה האפוטרופוסית שלהם). ואילו לבעל עדיף להקדים ולפתוח בהליכי גירושין בבית הדין הרבני ואגב כך לכרוך תביעות לחלוקת רכוש, ואף משמורת.

התפיסה הרווחת בבסיס הנחה זו, כי בתי משפט לענייני משפחה נוטים לעשות חסד-יתר עם האשה ואילו בתי הדין הרבניים נוטים לעשות חסד-יתר עם הבעל.

נמחיש זאת בדוגמא הבאה: רן ורינת נישאו בשנת 2007 ולהם שני ילדים. יחסיהם ידעו עליות ומורדות, ורינת מצאה נחמה בזרועות מאהב נשוי. רן לא ידע דבר וחצי דבר אודות הרומן אשר כלל גם קיום יחסי מין בהזדמנויות שונות.

רינת מבקשת להתגרש מרן. על פניו, סביר להניח שעורך הדין שלה יעץ לה לפתוח בהליכים בבית המשפט לענייני משפחה ולהקדים תרופה למכה ובכך לחסום את האפשרות בפני רן לפתוח בהליכים בבית הדין הרבני.

רינת כללה בתביעתה את תביעת המשמורת, מזונות הילדים והרכוש. בהגיע הדיון, בית המשפט יפסוק מן הסתם לטובתה ויעניק לה משמורת על ילדיהם המשותפים.

נניח עתה שרן "עלה" על הרומן של רינת, ומבקש לציין עובדה זו ואף להציג עדויות וראיות התומכות חד-משמעית בעובדת הרומן של רינת עם גבר אחר. המציאות העצובה עשויה לטפוח על פניו של רן: בית המשפט האזרחי אינו עוסק בהיבטים המוסריים של רינת. להוכחות המוצגות על ידי רן אין כלל רלוונטיות בכל הקשור לתביעת משמורת, רכוש ומזונות הילדים. בית המשפט דן לגופם של דברים קרי: טובת הילד וזכויות האשה.

ECR גישור הסכמי חוץ-משפטי

מען: אלול 9, מודיעין. טל/פקס: 08-6526508 נייד: 052-8818616
דוא"ל: ha6669@zahav.net.il למידע נוסף: www.ex-court.co.il

הנה דוגמא (תמ"ש 10541-03-11): בית המשפט דחה על הסף תביעת נזיקין שהגיש גבר כנגד אשתו, בעילת ניאוף. בין היתר נכתב בפסק הדין כי: "... גם אם האשה בגדה ונאפה והפרה את חובת האמון כלפי הגבר, נזקיו הם נזקים של מה בכך ואין בהם כדי להצדיק השתת חיוב כספי על האשה".

ומה יקרה אם רינת תחליט לפתוח בהליכים בבית הדין הרבני? הבה נניח שעניין הרומן כלל לא היה. ההנחה הרווחת (כאמור אינה מדעית!) היא כי בית הדין הרבני ייטה לקבל את עמדת הבעל ולמעשה רינת עלולה לצאת נפסדת בהיבט הרכושי מכפי שהייתה זוכה בבית המשפט לענייני משפחה. יורשה להצהיר חד משמעית כי אין הדבר בבחינת עובדה מדעית מוחלטת. כל מקרה נבחן לגופו, ואל ייפלא אם דווקא בית הדין הרבני ייטה לפסוק דמי מזונות גבוהים יותר מאשר בית המשפט לענייני משפחה! בהקשר זה ניתן לומר ספק בהלצה ספק במרירות, כי אין רגע דל בבתי המשפט! מתדיין (תובע או נתבע) יודע כיצד הוא נכנס, אך אין לו מושג כיצד יצא....

היה וסיפור הרומן של רינת אכן התרחש ורן יודע על כך ומספק הוכחות לבית הדין הרבני, ישנה סבירות שרן יזכה להטיית הכף לטובתו בכל הקשור לחובותיו כלפי רינת, כמו גם התחשבות יתר בתביעת רן למשמורת ולכל הפחות להסדרי ראייה נוחים ובתנאים אשר יכתבו על ידו, שלא לדבר על היעדר הצורך במתן הכתובה של אשתו, אותה הפקיד עם נישואיו לרינת.

לפיכך, ההחלטה היכן לקיים את ההליכים המשפטיים הנוגעים לתביעות ממון, מזונות וכדומה, הינה תלוית נסיבות.

דוגמא נוספת: חנן הכיר את ירדנה במסגרת עבודתם בבית מלון. כשהאהבה פרחה, חנן הפתיע את ירדנה ובמהלך חופשה בכנרת, ביקש את ידה ואף העניק לה טבעת אירוסין. השניים עברו להתגורר בדירה של חנן אותה רכש טרם היכרותו את ירדנה. כעבור חודשיים, מצא חנן את ירדנה מתגפפת בלהט עם מרצה שלה בקורס "אתיקה בעבודה"(...) במכוניתו בחניית בניין הדירות בו התגוררו. חנן, שאהב את ירדנה, החליט למחול לירדנה תוך שהוא כותב לה בכתב אישי כי הוא מאמין כי היא לעולם לא תחזור שוב על מעשיה.

השנים חלפו, השניים נישאו, ונולדו להם שני ילדים. עשר שנים חלפו מאז אותו ארוע מביש, וחנן, שיחסיו עם ירדנה עלו על שרטון, בין היתר בשל מעורבות חריגה ובוטה של אמה של ירדנה בחייהם של בני הזוג, החל לחשוד כי ירדנה נמצאת בקשר רומנטי עם מנהלה הישיר במקום עבודתה. עוד בטרם הצליח חנן להניח את ידיו על עדויות מרשיעות, מיהרה ירדנה ופתחה בהליכי גירושין בבית המשפט לענייני משפחה. רק לאחר הגשת תביעת הגירושין על ידי ירדנה לבית המשפט, הצליח חנן לתעד חליפת מסרונים בין ירדנה ומנהלה הישיר, כאשר אופי וזמני שליחתם לא הותירו מקום לספק.

בשל העובדה כי ירדנה היא שפתחה בהליכים בבית המשפט לענייני משפחה, וכללה גם תביעות לחלוקת רכוש, מזונות וכיוצא באלה, הרי שבכך נחסמה דרכו של חנן לפנות מיוזמתו לבית הדין הרבני ולהציג שם את הראיות המוכיחות לכאורה כי ירדנה (שוב...) לא היתה נאמנה לו. עצם פנייתה של ירדנה ראשונה לבית המשפט לענייני משפחה, הופכת את הראיות שבידי חנן לחסרות משקל משפטי-מוסרי, שכן בית המשפט כאמור אינו עוסק בהיבטים מוסריים.

ההנחה הרווחת כי בשל עובדת קיומו של מרוץ סמכויות, הראשון שיוזם והראשון לבחור את הערכאה השיפוטית/הלכתית הוא זה אשר יזכה ליתרון על פני הצד השני. מציאות זו יצרה מצב אבסורדי בו כל צד עוד במהלך הנישואין עוסק בדילמה האם להיות הראשון לפנות לערכאה אחת או שנייה ועל ידי כך ליצור יתרון על פני הצד השני. דעת המחבר היא, כי בבסיס עקרון מרוץ הסמכויות טמונים זרעי פורענות. הידיעה והחשש של אחד מבני הזוג ממהלכיו של האחר עשויים ליצור מתחים מיותרים הפוגעים בזוגיות, אשר אמורה להיות מושתתת בראש ובראשונה על אמון הדדי.

מרוץ הסמכויות יצר שלא בטובתו, טעם לפגם המעניק יתרון של ראשוניות ליוזם ראשון את מהלך הגירושין ובוחר בערכאה השיפוטית המתאימה לו. על מנת לתקן מציאות שלילית זו, יוצע להגדיר סמכויות בין הערכאות השונות, כך שלא יתקיים יתרון תחרותי של אחד על פני רעהו. מתן תוקף הלכתי-חוקי לגירושין היה ויישאר בידי בתי הדין הרבניים, אולם לגבי יתר הנושאים יש להגדיר חלוקת סמכויות ברורה, או לחילופין לקבוע נורמות פסיקה אחידות בין שתי הערכאות. המקרה היחיד בו יהיה יתרון

להתדיינות בערכאה אחת, יהיה כאשר אחד הצדדים גילה כי הצד השני מעל באמון (בגידה או חוסר נאמנות ברות-הוכחה). או אז, יהיה לצד הנבגד יתרון בפנותו לערכאה הנוחה לו. מנגד-אשה הנפגעת מאלימות פיזית מוכחת מצד בעלה-תזכה לעדיפות ברורה בפנותה לכל ערכאה שהיא. המסר כאן ברור: הן לאשה והן לבעל יהיה מחיר הדדי בגין התנהגות בלתי מוסרית (דעת המחבר היא כי בגידה או אלימות הינן התנהגויות בלתי מוסריות).

נמחיש זאת בדוגמא של רן ורינת: מה יקרה במצב בו הבוגד יחליט ליזום מהלך של פנייה לערכאות? לכאורה, כדאי לרינת ליזום את מהלך הגירושין בבית המשפט לענייני משפחה, משום שכאמור במצב היום, להתנהגותה הלא-מוסרית של רינת אין השפעה על היקף המזונות והרכוש. לפיכך, נראה כי יש להעניק גם לבית המשפט לענייני משפחה את שיקול הדעת לגבי מקרים של חוסר נאמנות של הצד שהוא גם התובע. במילים אחרות: גם אם רינת בחרה לפתוח בהליכי פירוק שותפות בבית משפט לענייני משפחה, הרי שאם ביכולתו של רן להוכיח את חוסר נאמנותה לו, יינתן לבית המשפט שיקול דעת בבואו לפסוק בתביעת הרכוש ואף המשמורת.

המקרה היחיד בו ייתכן ולא יהיה שיקול דעת לבית המשפט, הוא בתביעת גובה המזונות לילדים שכן ההנחה (המוצדקת יש לומר) כי אין לאפשר מצב בו אם אכלה בוסר, ושיני ילדי הזוג תקהינה... אך בהחלט יינתן שיקול דעת לבית המשפט בבואו לפסוק בנושא הרכוש, הסדרי הראייה ועוד.

נקודה נוספת, אותה יש לציין היא שאיפת בתי הדין הרבניים לעשות כל שאל ידם כדי למנוע את פירוק המשפחה. קדושת המשפחה בהלכה היהודית הינה רבת משמעות. לא לחינם ההלכה מקדישה פרק נכבד לחשיבות הקמת בית יהודי, טהרת המשפחה וכדומה.

בתי הדין הרבניים ינסו להשכין "שלום בית" בין הצדדים. יודגש כי אין בית דין רבני יכול לכפות שלום בית על הצדדים, ביחוד כאשר הצדדים אינם חפצים בשיקום יחסיהם. מנגד, לעיתים יוזמה ברוכה זו של בית הדין הרבני לעשות כל שניתן כדי למנוע את פירוק הבית היהודי, מביאה לעיתים צד אחד לעשות שימוש ציני ברעיון מבורך זה של שלום בית, בכך שיצהיר כי ברצונו להגיע לשלום בית ובכך למנוע למעשה את המשך תהליך הגירושין. כלומר: ברצותו של צד אחד לבקש שלום בית, עשוי בית הדין הרבני שלא לאפשר את קיום הגירושין. לכאורה נדמה כי מדובר באלמנט חיובי מעיקרו, אלא

ECR גישור הסכמי חוץ-משפטי

מען: אלול 9, מודיעין. טל/פקס: 08-6526508 נייד: 052-8818616

דוא"ל: ha6669@zahav.net.il למידע נוסף: www.ex-court.co.il

שלא פעם נוהג אחד מבני הזוג לעשות שימוש נלוז ברעיון "שלום הבית" ובכך לעכב את המשך תהליך הגירושין.

הצעה נוספת אשר נועדה להתמודד עם המציאות דהיום, המאפשרת אימוץ של טקטיקת "רוצ'י מהר ותפוס כפי יכולתך", היא לחייב את הצדדים לקיים הליך מקדמי של מעין גישור, זאת לפני פנייה לערכאה המשפטית/הלכתית. בבסיס הצעה זו: אין לאף צד יתרון בפנותו ראשון לערכאה כזו או אחרת, בין שיפוטית -אזרחית ובין הלכתית. צד אשר פתח בהליכים יחוייב לעבור שלב מקדים של נסיון גישור, במתכונת יחודית לתחום דיני משפחה. היה וההליך לא צלח, אז יוכל הצד שפתח ראשון, לממש את ראשוניותו, וזאת רק כאשר הגורם המגשר נתן בכתב את חוות דעתו לערכאה השיפוטית באשר להכרתו כי כשלו הסיכויים להגיע להבנות.

יש להבהיר שתי נקודות:

האחת: מדובר בשינוי תפיסה של תפקיד המגשר, שכן הגישה הרווחת כיום היא כי אין למגשר סמכות הכרעה. במקרה דנן, תוענק לגורם המגשר סמכות להצגת חוות דעת אודות התנהלות הצדדים. למעשה מדובר בתפקיד מורחב של מגשר-יועץ. אותו גורם יפרט בחוות דעתו את התרשמותו מהלכי הרוח בין הצדדים, ורק באמצעות מסמך זה יוכלו הצדדים לפנות לערכאות הרלוונטיות (בית משפט לענייני משפחה או בית דין רבני). בכך, יתקיים הליך ביניים העשוי לתת פתרון, אף חלקי, להשלכות הקיימות של מרוץ הסמכויות.

שנית: ההליך המוצע מותנה בהיעדר אלימות של מי מהצדדים. במילים אחרות: היה והוכחה אלימות, הרי שהצד הנפגע יוכל (עם הוכחה כי נפגע מאלימות פיזית!) לפנות ישירות לערכאה מבלי לעבור דרך תחנת הביניים שהוצגה. בכך ישנו מסר כפול: לצד הפוגע, כי בהפעלת אלימות נשללת ממנו הזכות להליך הביניים, ואילו הצד הנפגע יוכל לפנות ישירות לערכאה המתאימה לו. זהו מקרה קלאסי בו מוצדקת הפרקטיקה של מרוץ סמכויות, אך כפי שצויין לעיל, הדברים נכונים רק במקרה של אלימות פיזית מוכחת.

אבל ישנה גם דרך נוספת, פשוטה, מהירה ואפקטיבית: סיום קשר הזוגיות בהסכם גישור, ללא צורך בפנייה מקדימה לבית משפט. הצדדים ייטיבו למקסם את התוצאה

ECR גישור הסכמי חוץ-משפטי

מען: אלול 9, מודיעין . טל/פקס: 08-6526508 נייד: 052-8818616

דוא"ל: ha6669@zahav.net.il למידע נוסף: www.ex-court.co.il

ECR
Ex-Court Conflict Resolution

ההדדית והיחידנית, וזאת ע"י הליך גישור אשר רק בסופו, מוגש ההסכם לבית המשפט או לבית הדין, לשם מתן תוקף חוקי-הלכתי.

זיכרו: נישואין הם לא פיקניק. גירושין הם לא משחק ילדים. משכך, צריך לדעת עם מי להינשא, אך לא פחות חשוב- צריך לדעת כיצד לסיים את פרק הזוגיות, ללא השארת אדמה חרוכה וללא חשש מתמיד של " כל הקודם זוכה".

גירושין בהסכם גישור הוא הפתרון היעל והחכם ביותר. יש המפנימים זאת רק בדיעבד, ועל כך נאמר: חכמה לאחר מעשה הינה חכמה קטנה, ובמקרה דנן, חכמה יקרה עד מאד...

